

P. H. Roodt Die voorreg om 'n leser te wees: 'n uittreerede¹

Nou die dag hoor ek 'n fraai verhaal: vir 'n vrou om gelukkig in die lewe te wees, moet sy 'n man kry wat haar in en om die huis help; hy moet haar kan laat lag; natuurlik moet hy haar lief hê en nie rondloop nie, maar dan moet hierdie vier nie van mekaar weet nie.

Ek het nooit die geleentheid gehad om 'n intreerede te hou nie, nou sal ek vandag 'n kort uittreerede hou.

Dit was en is my voorreg om meer as 50 jaar 'n leser te kon wees. En 41 jaar daarvan formeel as 'n student van die letterkunde. Byna 34 jaar was ek 'n dosent.

Ek wil hieroor 'n paar opmerkings maak.

My vroegste herinneringe dateer uit die laat veertiger-, vroeg vyftigerjare: dis aand op ons Vrystaatse plaas; ons sit almal in die kombuis om die tafel: die nuus is na geluister, die godsdienst is gehou, die tafel afgedek. Die Alladinlamp brand suisend wit. My pa en ma sit albei met 'n boek – my pa maak af en toe sy pyp brand, my ma brei tegelykertyd. Aanvanklik, as kleuters, moet ons droëbek sit en teken, of elders in die kombuis speel. Dis sy wat ons talle vroeë beantwoorde – my pa sê net “uhh” – my ma kon twee, drie dinge gelyk doen.

Toe ek eers skool toe is – graad 1 in 'n plaasskool, elke dag met die perd en die treppie heen en terug – verander die situasie ingrypend. Nou sit die uwe ook saans met 'n boek. Ons beskeie huisbiblioteekjie wat presies uit twee boekrakke bestaan het, het ek in 'n japtrap deurgelees. Malherbe kon my nie opgewonde maak nie, maar Mikro, MER, Kielblock en Langenhoven wel. Daarna was dit die dorpsbib en later die rondreisende biblorrie wat eenkeer in drie weke 'n vasgestede roete deur ons kontrei gevolg het. Ek het so min of meer alles wat op my pad gekom het, gelees. Aanvanklik meestal avontuur- en speurverhale. Later romans van alle slag of soort. Hoe dikker hoe lekkerder.

Ons het dikwels in ons huis oor boeke gesels. My pa en ma het seker ruim 80% van hul leeswerk in Engels gedoen. Ek kon nie saamgesels nie en het verwonderd gesit en luister. Teen standerd agt, sewe het nuuskierigheid my na Brits gedryf en 'n nog groter wêreld het voor my oopgegaan. So kon ek later deur Engels byvoorbeeld die Russiese, die Franse en Amerikaanse letterkunde verken. En moenie die Hollanders

vergeet nie: Dit was 'n heerlike ontdekking wat in standerd nege begin het en my nog steeds plesier gee. Maar ek wil julle nie op reis neem met my leeservarings nie – hoe ekstasies dit ook al was. En oor die talle groot skrywers wat my lewe eindeloos verryk het, sal ek nie praat nie.

Ek wil terugskouend iets sê wat lees vir my beteken het:

Daarsonder sou ek my nie die lewe kon voorstel nie. Dit maak bestaan sinvol. Daardeur kon ek nie net baie lande deurreis en wonderlike avonture beleef nie, maar ek het deur die duisende karakters meer as een keer geleef. So het ek name vir emosies geleer. En die ervarings laat jou groei. Toenemend kom jy agter dat by alle verskille van landskap, klimaat, kulturele gebruike en unieke geskiedenis hoe eenders die mens is. Veral in sy gebrokenheid, in sy behoeftes aan geluk, sy smagting na 'n plek op aarde en 'n verlange na iets agter die sterre. As 'n mens baie lees, is dit onvermydelik dat jy 'n empatie met die individu ontwikkel. Met al die "ander" met wie jy saamgeleef het en in wie se velle jy ingekruip het, kom jy agter dat Opperman profeties was: "dat hier op aarde elke mens sy boggel het".

Elize Botha het op 'n keer vyf temas uitgesonder wat deur die eeue aanhoudend terugkeer in stories: om 'n huis, 'n tuiste te vind en te vestig; konflik en stryd; 'n reis; die verdra van lyding en die nastrewe van vervulling. Daarby het sy 'n konstante gevoeg wat vir haar as leser opvallend was: die mens se behoefte om deur 'n ander as ewemens erken te word, die strewe na menswaardigheid.

As mens lees, gaan jy onvermydelik op 'n psigologiese reis. Van die grootste denkers in enige volk is sy skrywers: hulle karteer van alle kante en hoeke die menslike kondisie. En jy op reis maak daarmee kennis. Wat veral ontstellend is, is waartoe die mens op sy slegste in staat is: Dink maar aan die groot oorloë en konflikte wat die mens sedert sy ontstaan aangerig het en die uitwerking wat dit op die enkeling gehad het en nog steeds het. Baie lees bring lig en jy word byna gedwing om billik te kyk en te handel. Maar veral bring dit, wat Jung noem, inviduasie tot gevolg. Dit wil sê: al die donkerte in die enkeling word belig en jy word daarmee gekonfronteer. Ons is die ander en ons is almal so. Maar die genade lê daarin dat jy waaksaam en versigtig word; om 'n ouderwetse word te gebruik: jy word daardeur gelouter. En hopelik omdat jy meer gesien en ervaar het, behoort jy wyser te handel.

Daarom glo ek hartstoglik in die werk wat ons doen. Al is die omstandighede nie altyd vir ons gunstig nie, moet ons ywerig voortgaan met wat ons doen. Ons is besig om beskawing te bestendig. In al die suksesvolle lande van die wêreld word hul tale en letterkundes ywerig bestudeer.

Ten slotte, drie punte:

Eerstens is ek dankbaar dat ek 27 jaar lank aan die universiteit van Pretoria kon gewerk het. Dit het my geslyp en verryk en dit was 'n voorreg. Die vier departementshoofde onder wie ek gewerk het, het my my gang laat gaan en ek kon so min of meer bak en brou soos ek wou. Daarvoor my hartlike dank.

Wat my die meeste plesier gegee het, was die meer as 70 MA- en 13 D-studente wat hul studie onder my leiding voltooi het. As die laaste twee waarskynlik vroeg volgende jaar hul proefskrifte indien, sal dit 15 wees – darem ’n mooier getal as die onheilspellende 13. Ek hou van die kreatiewe proses, van wik en weeg, van eindelose gesprekke, van pogings wat soms werk en soms nie. Kortom, ek hou van sukkel, van hardkoppig voortgaan; die proses interesseer my meer as die produk. Soos iemand gesê het: die reis is aangener as die bestemming.

En dan die skeppende siele. Vir hulle het ek deur die jare ’n besondere sagte plek gehad. Om baie redes. Ek wil net twee noem: eerstens die groot onsekerheid binne jou en die ontvangs wat op jou wag as jy eendag tot publikasie kom. Wat Opperman noem, die “vuil bedryf rondom die kuns” sal ek nooit begryp nie. Al die geskinder, hatigheid, naywer, verdagmakery, ens., ens., by mense wat van beter behoort te weet, gaan my verstand te bowe. Daarom is die eerste ding wat ek hulle leer, ontwikkel ’n eendrug en daarmee saam: verwerf wat Hemingway noem: ’n “shit detector”. En dan, verag niks nie, oral skuil stories, selfs by die kwaadwilliges. Probeer jou oë skoon hou. Wees waaksaam, leef en dink paradoksaal.

Tweedens was dit vir my lekker om op die redaksie van *Tydskrif vir letterkunde* te kon dien. Elize Botha, die toenmalige redakteur, het my feitlik onmiddellik na my diensaanvaarding hier by die werksaamheid daarvan betrek. Die laat sewentigs, tagtig en tot diep in die negentig was ’n besondere dinamiese tyd in ons letterkunde. Ons is toegegooi onder die bydraes. Om in sulke omstandighede ’n tydskrif saam te stel, is nie werk nie, dis krismis. Jy kon letterlik die pols van ons literêre lewe onder jou oë sien klop. In ’n sekere sin het Elize Botha en Henning Pieterse, die vorige twee redakteurs, in ’n geil tyd, literêr gesproke, die leisels gehou. Hein Willemsse moet onder totaal veranderde omstandighede die *Tydskrif* uitgee. Gelukkig het hy baie idees, daadkrag en deurstellingsvermoë. Met al drie die redakteurs het ek meer as net ’n goeie verhouding gehad. Mag die *Tydskrif* steeds gedy.

Laastens wil ek julle almal bedank. Ten spyte van die feit dat ons in ’n stad woon – waar die meeste mense verby elkander leef – het ek net welwillendheid en vriendskap van julle almal ervaar. Nie een dag het ek gevoel ek word benadeel of ek is nie welkom nie. Vir julle toegeneentheid sê ek dankie. Een van die groot bonusse van die lewe is om geheg te raak aan ander. Daarvoor kan ons net sê: gratias, gratias.

Ek sluit af met die gedig “Uitgedun” van T.T. Cloete wat so min of meer my huidige situasie saamvat:

Ek dank U dat ek Heer
vanoggend soos van ouds weer
my baard mag skeer

Vroeër was ek gesteld
op seks en soma, op geweld
en eer en geld

Nou Heer is ek goedkoop
gesteld op bloedsomloop
en brood en stroop.

Baie dankie.

Aantekening

1. Hierdie rede is uitgespreek op 22 November 2005 by 'n geleentheid waar die Departement Afrikaans, Universiteit van Pretoria van prof. P.H. Roodt afskeid geneem het. Hy was sedert 1 Junie 1978 aan die departement verbonde. Met hierdie uitgawe tree hy ook uit as redaksielid van *Tydskrif vir letterkunde*, 'n posisie wat hy sedert Oktober 1978 beklee het [red.].